

Gemeente van onze Heer Jezus Messias

1 Ik heb mijn preek de titel meegegeven: de beweging van de barmhartigheid. Ik vermoed dat u bij het woord ‘beweging’ direct zal denken aan beweging in de betekenis van een groep die zich ergens voor inzet, voor barmhartigheid in dit geval. En die betekenis zal ik zeker niet ontkennen, integendeel, ook die heb ik op het oog, maar niet in allereerste instantie. Mij gaat het nu allereerst om de barmhartigheid die ook zelf een beweging vormt, althans in het Lucasevangelie. Ze krijgt het meest prominent vorm in het verhaal dat vanmorgen centraal staat, en dat we kennen als ‘de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan’.

2. Die beweging bestaat uit vier momenten. Allereerst is er het moment van *het zien* (a). Daarna van *het geraakt worden* door wat je ziet (b). Dan *het erop af stappen* (c) en ten slotte *het bewijzen van barmhartigheid* (d), zoals de wetgeleerde dat hulpbetoon van de Samariaan noemt, in zijn antwoord op Jezus’ vraag aan het slot.

U vindt de eerste drie momenten in de vers 33 en helemaal aan het begin van vers 34: ‘Doch een Samaritaan, die op reis was, kwam in zijn buurt (d.i. in de buurt van de man die door rovers overvallen was) – *en dan komt het* – en toen hij hem zag (a), had hij *intens medelijden* met hem (b) en hij ging naar de gewonde man *toe* (c). Dat vierde moment, het meest uitgebreid weergegeven, vindt u in het vervolg van vers 34 en in vers 35: ‘En hij behandelde zijn wonden, er olie en wijn op gietend. Na hem op zijn eigen rijdier gezet te hebben bracht hij hem naar een herberg en verzorgde hem. De volgende dag gaf hij de herbergier twee denarie en zei: ‘Verzorg hem, en wat u ook maar aan meerkosten mocht hebben, ik zal u die op mijn terugreis betalen (d).

3. Het is een beweging die nog twee keer in het Lucasevangelie voorkomt. In het verhaal van de opwekking van de jongeman in Nain (Lucas 7,11-17) en de gelijkenis van de verloren zoon (15,11-32). En ook die verhalen horen net als deze tot het *Sondergut* van Lucas. Anders gezegd, het gaat om drie verhalen die van de vier evangelisten alleen Lucas heeft.

Wat u in alle drie verhalen hoort, is: zien (a), een intens medelijden hebben met (b) en een toegaan naar de betrokkene (c). Het vierde element, dat steeds het meest uitgebreid wordt verteld, wordt niet uniform aangeduid. Logisch ook, want elke situatie vraagt om een andere vorm van ontferming. Maar het is alleen hier in ons verhaal van vanmorgen dat het woord ‘ontferming’ valt als aanduiding, als samenvatting van alles wat de Samaritaan gedaan heeft, nadat hij op de man is afgestapt. En het is dat woord dan ook dat ervoor gezorgd heeft dat we over de Samaritaan spreken als ‘de barmhartige Samaritaan’.

Wat ik in het vervolg van mijn preek wil doen, is met u naar die vier momenten kijken.

4. Gemeente, daar begint het natuurlijk altijd mee: dat je het ziet. Je oog moet wel op de desbetreffende situatie dan wel op de mens of mensen in nood vallen. Daar begint het wel steeds mee, dat je het ziet. Daarin zit het verschil dan ook niet tussen de priester, de leviet en de Samaritaan. Dat eerste moment, van het zien, dat wordt namelijk ook verteld van priester en daarna van de leviet. *Ze zien* de overvallen en gewonde man dus alle drie.

5. De vraag is meer wat er daarna gebeurt. Raakt het je ook? *Heb* je ook *een intens medelijden* met de gewonde man?

Gemeente, de NBV heeft het werkwoord dat Lucas hier gebruikt, vertaald met ‘kreeg medelijden (toen hij hem zag liggen)’. Die vertaling is echt niet verkeerd, al zou ik er dan nog wel iets aan toe willen voegen: ‘kreeg een diep medelijden met hem’ of kreeg intens medelijden met hem’. In het door de evangelist gebruikte werkwoord zit het woordje ‘ingewanden’. Het werkwoord wil iets tot uitdrukking brengen als dat je diep van binnen geraakt wordt, dat het van binnen voelt door wat je ziet. En dan begrijpt u ook dat er mensen zijn die vinden dat een vertaling met ‘medelijden’ net iets te weinig uitdrukt van wat hier gezegd wil worden.

6. Nou lijkt dat een heel logische reactie: dat je een gewonde man langs de kant van de weg ziet, en daardoor geraakt wordt. Maar dat het toch minder vanzelf spreekt dat je compassie hebt met iemand in nood, laat in dit verhaal niet alleen de priester zien, maar ook de leviet – dat het er twee zijn, maakt al direct duidelijk dat je niet moet denken dat het maar een enkeling is die geen compassie heeft, het zijn er meer – want bij die twee lees je wel dat ze het zien, maar niet dat het ze raakt. Dat werkwoord ontbreekt hier, omdat de compassie ontbreekt.

Ik proef bij mezelf verbazing dat dat niet gebeurt. De situatie heeft iets van: je kunt het je niet voorstellen dat er geen compassie is. En dat lijkt me ook precies de bedoeling van het verhaal dat het onvoorstelbaar is dat je geen compassie hebt, als je met een mens in nood in aanraking komt. En toch gebeurt het. En we kennen zelf ook wel voorbeelden dat het niet gebeurt. In het voorgesprek dat ik met één van de diakenen had, kwam de situatie ter sprake van het kind dat in het water ligt, met allemaal mensen die erom heen staan, maar die niks doen. En als we bij onszelf te rade gaan, dan denk ik dat velen van ons het ook wel van zichzelf kennen: dat ze een mens in nood wel zagen, maar dat ze geen compassie hadden, dat ze er niet door getroffen worden.

7. En met betrekking tot ons verhaal is het nog pijnlijker, als dat verteld wordt dat het om een priester een leviet gaat, die net uit Jeruzalem komen, die dus net in de tempel zijn geweest. En je proeft daarin: ze hebben net dat hele verhaal van Gods barmhartigheid gehoord, en dan komen ze met een dergelijke situatie in aanraking, dan zien ze het, maar dan hebben ze toch geen compassie. Kortom, als je het van iemand mag verwachten dat ze zullen helpen, dan zijn het die twee. En juist van hen komt het niet! Het is de kritiek die wij als christenen ook nog wel eens te horen krijgen van mensen die in nood zijn, dat hun christelijke burens aan hun nood totaal voorbijgaan. Het is dezelfde verbazing die zij hebben als wij met betrekking tot de priester en de leviet. Je zou toch denken dat zij zeker zullen helpen.

8. Zou je erover doorpraten, dan komen al snel de verklaringen waarom er geen compassie kon zijn. We hebben ze zelf ook al snel klaar. Maar diep in je hart weet je dat er geen redenen zijn te geven om aan een mens in nood voorbij te gaan. In de gelijkenis worden ze ook niet gegeven. En ze worden niet gegeven, omdat er geen verontschuldigheden zijn. Zo simpel is het. Hoor ik u nu direct daarna zeggen: 'Nou, zo simpel is het niet!' Als u daar nou zelf eens zou liggen, hoe zou u dan reageren, als u dat een ander zou horen zeggen: 'Nou, zo simpel is het niet'?

Kijk, gemeente, dat pijnlijke moment brengt Jezus hier naar voren dat die compassie ontbreekt bij de mensen bij wie je dat toch in elk geval zou mogen verwachten. Daarbij blijft het niet, want er is ten slotte wel eentje die compassie heeft, die van binnen geraakt wordt door wat hij ziet: de Samaritaan. Nou mag de Samaritaan bij ons het schoolvoorbeeld van barmhartigheid zijn, en zo wordt hij hier beslist ook getekend, maar we moeten daar wel bij bedenken dat hij in de beeldvorming het tegenovergestelde is van de priester en de leviet. In de samenleving van die tijd staat hij bij de gemiddelde jood van die dagen nu juist voor degene die haaks staat op het gedachtengoed van de jood. En hij is nu net degene die het wel doet: die compassie heeft, die geraakt wordt door de nood van de man. Hoe lelijk kan je je dan in mensen vergissen. Bij degene bij wie je denkt dat hij er wel aan niks aan zal doen, die doet het en degene van wie je allemaal denkt dat zij wel zullen helpen, gebeurt het niet!

9. Het verhaal laat zien dat je, als je eenmaal bewogen bent, dan ook niet anders kan dan naar de man in nood toegaan. De gelijkenis laat eerst echter nog wat anders zien. Ook een beweging, maar van de priester en de leviet bestaat die eruit dat ze 'aan de overkant voorbijgaan'. De NBV vertaalt heel treffend dat ze er met een grote boog aan voorbij gaan. Ja, dat kan ook. Misschien toch meer herkenbaar dan we denken. Wie is er niet, toen je die bedelaar op straat zag, er met een grote boog omheen gegaan. Je zag het wel, maar wat je deed, was je op die manier onttrekken aan dat vragende gelaat van de ander.

Nee, zo vanzelfsprekend als je zou denken, en het verhaal ons ook wil laten zien, is het toch niet. Maar we kennen ook allemaal wel voorbeelden, die vertellen van mensen van wie je het absoluut niet zou verwachten dat zij het in die situatie wel doen. In ons verhaal is dat de Samaritaan. Hij eenmaal bewogen, kon niet anders dan naar de gewonde man toegaan. Ja, want dat is de volgende stap. Het derde moment. Dan ga je er ook naar toe. Dan stap je er ook op af, misschien nog helemaal niet wetend wat je voor die man kan doen. Maar je stapt er op af, en je doet gewoon wat in die situatie gedaan moet worden.

Wat opvalt, is 'het uitgebreide zorgpakket' dat de Samaritaan levert. Niets is hem teveel. Het begint bij een goede, eerste hulp, maar daar laat hij het niet bij. Hij zorgt vervolgens voor een goede omgeving, waarin de man verder kan opknappen. En hij is zelf niet te beroerd om zijn portemonnee te trekken. Niet minder bijzonder is dat hij de man ook kan overlaten aan de herbergier, in het volste vertrouwen dat deze goed voor de man zal zorgen. Wat hij kan, is loslaten. Dat behoort ook bij goede zorg. Dat je kan los laten, dat je zelf ook weer je eigen leven oppakt en de noodzakelijke verdere zorg aan een ander overlaat. Jezus weet hier met zijn beschrijving van de zorg die de Samaritaan levert, haarfijn die elementen te schetsen die in de zorg zo belangrijk zijn.

10. Gebruikte ik zelf zonet steeds woorden als ‘hulp’ en ‘zorg’. In het verhaal zelf gebruikt de wetgeleerde een andere term. U vindt hem helemaal aan het slot van het verhaal in het antwoord van de wetgeleerde op Jezus’ vraag. Nee, u vindt het woord helaas niet in de NBV. Die heeft op die plek hetzelfde woord als eerder in het verhaal: het woord ‘medelijden’. Hoort u maar. Op Jezus’ vraag ‘Wie van deze drie is volgens u de naaste geworden van de man die in handen van de rovers was gevallen?’ zegt de wetgeleerde: ‘De man die *medelijden* met hem heeft getoond’. Maar de wetgeleerde gebruikt hier toch echt een ander woord. Het is dat woord/die omschrijving die we op nog één andere plaats in het Lucasevangelie tegenkomen, en wel in de lofzang van Zacharias (1,72): ‘om ontferming te betonen aan onze vaders’. In het antwoord van de wetgeleerde klinken dezelfde woorden. Hoor maar wat hij zegt: ‘Hij die hem ontferming heeft betoond.’ Ontloopt de wetgeleerde daarmee het woord ‘Samaritaan’ om die naam maar niet te hoeven noemen. Het zou goed kunnen, maar er is meer aan de hand, zou ik zeggen. Wat hij evenmin doet, is hier het woord gebruiken dat Lucas steeds gebruikt als het om menselijke ontferming gaat (ἐλεημοσύνη/*eleêmosunê*). Nee, Lucas gebruikt hier het woord dat hij steeds uitsluitend gebruikt, als hij het over de ontferming van God heeft (ἐλεος/*eleos*)! Dringt het al tot u door wat ik zeg? Lucas gebruikt hier het woord dat hij steeds uitsluitend gebruikt, als hij het over de ontferming van God heeft! Kijk, gemeente, dat is wat hier gebeurt. De Samaritaan handelt hier precies zoals God. Ik moet het nog scherper zeggen: De man van wie de gemiddelde jood van die dagen zal zeggen dat hij helemaal niks is, die handelt hier als God!

Kijk gemeente, je zou hem zomaar tegen kunnen komen: God, maar Hij zou je wel eens in een hele andere mens kunnen verschijnen dan u en ik denken, misschien wel in die mens, waarvan u en ik denken dat die helemaal niks is!

In de Naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest. Amen.

*Themazondag, 13 november 2016
Bosbeskapel, Den Haag-Zuidwest
ds. Nico Riemersma*